

REGERINGSKANSLIET

Utrikesdepartementet

Ukraine (82)

66

Mänskliga rättigheter i Ukraina 2002

1. Sammanfattning

Ukraina har under sin drygt tioåriga självständighet påbörjat en demokratiseringsprocess och även anslutit sig till relevanta konventioner. Arvet från sovjettiden och inte minst fortsatta sociala och ekonomiska problem gör att förverkligandet av mänskliga rättigheter fortfarande uppvisar en del brister.

Ukraina har det gångna året visat fortsatt positiv ekonomisk utveckling. Staten har till stor del kommit till rätta med de försenade utbetalningarna till statstjänstemän och pensionärer.. Det kan emellertid inte hävdas att människornas sociala situation nämnvärt förbättrats, även om en medelklass håller på att växa fram och löneläget höjts. I synnerhet på landsbygden går förändringarna långsamt.

Lönerna är på så låg nivå att betydelsefulla grupper, såsom militär, polis, lärare och sjukvårdsanställda, brottas med personliga ekonomiska svårigheter, vilket bidrar till att upprätthålla ett system av korruption och mutverksamhet. Även på hög politisk nivå är korruption ett problem som nedärvt från sovjettiden. Av förklarliga skäl är det omöjligt att finna konkreta belägg och statistik över korruptionens utbredning och nivå, men det kan hävdas att den har fortsatt allmän utbredning och knappast har minskat.

Den formella grunden för den demokratiska utvecklingen i Ukraina är landets författning som antogs i juni 1996. Den förutsätter en omdaning av rättsväsendet. Denna omdaningsprocess är omfattande och det går inte att påstå att man i Ukraina kommit särskilt långt på denna väg. Författningen reglerar olika mänskliga fri- och rättigheter. Tortyr förbjuds, rätten att få lämna landet stadfästs, bruket av lagar med retroaktiv verkan upphör, ombudsmannafunktioner för mänskliga rättigheter införs, rätten till fritt val av bostadsort i landet införs m m.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala MR-konventionerna

Ukraina har ratificerat alla de viktigaste konventionerna på de mänskliga rättigheternas område. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna ger följande bild:

Konvention resp. protokoll	Status	Undertecknat	Ratificerat
Convention Against Torture and Other Cruel Inhuman or Degrading Treatment or Punishment	Ratificerad	1986-02-27	1987-02-24
Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women	Ratificerad	1980-07-17	1981-03-12
Convention on the Rights of the Child	Ratificerad	1991-02-21	1991-08-28
International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination	Ratificerad	1966-03-07	1969-03-07
International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families	Ej undertecknat		
International Covenant on Civil and Political Rights	Ratificerad	1968-03-20	1973-11-12
International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights	Ratificerad	1968-03-20	1973-11-12
Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights	Ansluten	1991-10-25	
Second Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights	Ej undertecknat		

3. Respekt för rätt till liv och kroppslig integritet, förbud mot tortyr

Landets författning fastslår att tortyr är en grym, inhuman och degraderande behandlingsmetod. Någon definition av begreppet tortyr existerar emellertid inte i den ukrainska lagstiftningen och konventionen om tortyr är inte heller känd för allmänheten i Ukraina. Okunnigheten bland ansvariga befattningshavare är därför stor. Amnesty International rapporterar om återkommande övergrepp av framför allt polismän. Amnesty International uppger sig ha belägg för att man använder sig av medeltida tortyrmetoder som sträckbänk och våldtäkt för att nå sina syften.

4. Dödsstraff

I och med inträdet i Europarådet hösten 1995 förband sig Ukraina att avskaffa dödsstraffet. Efter att under halvannat år ha levt med av presidenten genomfört moratorium beträffande verkställande av dödsstraff togs denna straffform upp till prövning i landets författningsdomstol. Domstolens utslag

blev att straffet står i strid med författningens deklaration om varje människas rätt till sitt eget liv.

Dödsstraffet är därmed avskaffat och Europarådets krav uppfyllt. Följaktligen har inte heller några dödsdomar utfärdats eller verkställts det gångna året.

5. Rättssäkerhet

Domstolsväsendet i Ukraina lider brist på ekonomiska medel liksom andra offentliga funktioner i samhället. Domstolarna är som regel överbelastade och långa väntetider uppstår. De har fortsatt svårt att hålla lagstadgade frister för åtal. Systemet med offentliga försvarare fungerar dåligt och bara den som själv kan finansiera sitt försvar har möjligheter att klara sig igenom rättsapparaten.. Domare utses av presidenten för femårsperioder. Förlängning av dessa ämbetsperioder måste godkännas av parlamentet.

Ett stort antal domare är skolade och vissa även tillsatta under sovjettiden och de saknar modernt rättstänkande. Riksåklagaren har också uttalat att domstols- och åklagarväsendet alltför mycket lever kvar i sovjetiska normer och att en reformering är påkallad. En sådan process är emellertid omfattande och tidskrävande.

6. Personlig frihet

Förhållandena i landets fängelser och straffanstalter är undermåliga och till övervägande del omänskliga - ett förhållande som kan förklaras med dels en gammalmodig och odemokratisk syn på kriminalvård, dels landets ekonomiska svårigheter. Tuberkulos är vanligt förekommande i landets fängelser. I samband med tioårsfirandet av Ukrainas självständighet utfärdades en omfattande amnesti och ett stort antal fångar släpptes fria.

7. Straffrihet

I ett land i djup ekonomisk kris finns det goda möjligheter att genom mutor och annat köpa sig fri från ansvar och rättslig påföljd. Immunitet är också ett utbrett begrepp. Det torde inte råda några tvivel om att en icke oväsentlig del av parlamentsledamöterna genom personval låtit sig inväljas i parlamentet för att åtnjuta immunitet och därmed möjligheter att agera i lagens utkanter. Det är inte ovanligt att använda sig av sin politiska ställning för att berika sig på statens bekostnad.

8. Yttrande- och mediafrihet m.m.

Press- och yttrandefrihet är inskriven i författningen. Det fria ordet lider emellertid av det arvet från sovjettiden och ökande styrning av massmedia kan noteras. Samhällskritiska TV- eller radioprogram stoppas och radiostationer får sina licenser indragna..

Det politiska trycket är hårdast mot etermedia, vilken ju har den största genomslagskraften, och det förekommer att ledningarna för framför allt kritiska TV-program själva väljer att lägga ned program - temporärt eller permanent - för att undvika obehagligheter, exempelvis inför förnyande av sändningslicenser o. dyl.

Journalister, som försöker utreda maktmissbruk och korruption, utsätter sig för stora risker. Hot om livet och även mord på journalister förekommer. Mest känt är fallet med den mördade journalisten Gongadze. . I skuggan av detta har

andra fall av grov misshandel och även mord på journalister i landet rapporterats.

Som ett positivt inslag kan noteras att presidenten förkastat ett lagutkast som skulle ha medfört oroväckande stor politisk kontroll och betydande inskränkningar i medias möjligheter att verka. Ett annat positivt tecken är att journalister uppvisar en ökad tendens till samarbete och att debatten om censur är tämligen friskpråkig.

9. De politiska institutionerna

Ukraina har gått från ett enpartisystem under sovjettiden till ett pluralistiskt samhälle. Vid de två senaste parlamentsvalen har partival tillämpats varigenom hälften av parlamentet valts genom personval och den andra hälften genom partival.

Presidenten väljs genom allmänna val och han utnämner premiärminister och, efter förslag från premiärministern, alla regeringsmedlemmar. Premiärministern skall godkännas av parlamentet. Presidenten kan avskeda och utnämna utrikes- och försvarsministrarna. Enligt hittillsvarande praxis återspeglar regeringen, inkl. premiärministern, inte nödvändigtvis en majoritet i parlamentet.

Förtroendet för politikerna är allmänt låg i landet. Klyftan mellan landets politiska ledning och folket är stor. Denna situation förbättrades icke oväsentligt under premiärminister Jusjtjenkos tid vid makten, men förtroendet och/eller populariteteten gällde honom personligen för hans insatser att reglera skulden till de mindre bemedlade i samhället. Denna popularitet bekräftades under den senaste parlamentsvalskampanjen, där Jusjtjenko ledde partiblocket "Vårt Ukraina".

Ukraina anses vara ett av världens mest korrumperade länder. Mutor och andra oegentligheter är allmänt förekommande. Kamp mot korruption och organiserad brottslighet står på presidentens program men genomförandegraden är inte särskilt hög. Alltför många inflytelserika kretsar, såväl inom som utanför politiken, är inblandade för att några verkligt kraftfulla åtgärder skall kunna vidtas. Penningtvätt är ett stort problem. .

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Ukraina har ratificerat alla åtta av Internationella arbetsorganisationens (ILO) grundläggande konventioner om mänskliga rättigheter.

De officiella arbetslöshetstalen är låga beroende på att många inte bryr sig om att anmäla sig till arbetsförmedlingen. Arbetsmarknadssituationen har förbättrats med den industriella tillväxten men är långt ifrån tillfredsställande. En annan sida av problemet är de arbetsskydds- och sanitära förhållandena på arbetsplatserna med bullerskador, arbetsskador som följd. Värst drabbad är kolgruveindustrin som kräver hundratals dödsoffer varje år.

Även om situationen på bostadsmarknaden har hårdnat sedan självständigheten har många i samhället sitt boende garanterat sedan sovjettiden, dvs de kan bo kvar i de lägenheter de då tilldelades. Lägenheter i framför allt centrala delarna av staden är begärliga som renoverings- och uthyrningsobjekt - speciellt till utländska företag - och allt som oftast förekommer att i huvudsak pensionärer genom bedrägerier tvingas flytta från

sina lägenheter och därmed hamnar på gatan. Tiggare och hemlösa är ett påtagligt gatuinslag i storstäderna.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Formellt finns ett socialt skydd som inkluderar fri sjukvård. Den ekonomiska situationen i landet har emellertid satt systemet ur spel och sjukvården saknar läkemedel och erforderlig utrustning för att kunna erbjuda en allmän acceptabel sjukvård. Besticknings- och mutsystemet har gjort sitt intåg och för att få adekvat vård krävs att sjukhusen och behandlande läkare förses med gåvor och penningdusörer. I pressen förekommer då och då beskrivningar av fall där obemedlade personer tvingas skriva tiggARBrev till presidenten för att få den vård som samhället skall erbjuda kostnadsfritt. Enligt UNAIDS är cirka 1 procent av befolkningen HIV-smittad.

12. Rätten till utbildning

Varje ukrainsk medborgare har rätt till fri utbildning men verkligheten ser annorlunda ut. Universitet och högskolor erhåller inte tillräckliga medel för att upprätthålla en god undervisningsnivå. Lärare och personal är underbetalda och lönerna betalas ut oregelbundet.

Stipendierna för studenterna är försumbara - få några få dollar i månaden - och medför att obemedlade studenter har svårigheter att följa undervisningen i sin helhet då de parallellt med studierna måste ha ett arbete.

Även i utbildningssystemet gör sig korruptionen gällande vilket för med sig att obemedlade studenter har sämre förutsättningar.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Levnadsstandarden i Ukraina har sjunkit drastiskt sedan självständigheten. En tredjedel av befolkningen lever under eller nära existensminimum. De sociala klyftorna är stora. Några få har berikat sig på folkets och samhällets bekostnad. Det sociala skyddsnätet har kollapsat. Beloppsnivåerna på pensioner och socialbidrag är så låga att de inte medger ett drägligt liv.

14. Kvinnans ställning

I det ukrainska samhället är könsrollerna påtagliga och samhället är i hög grad mansdominerat. Få kvinnor har framträdande ställningar inom politik och näringsliv. Andelen kvinnor i parlamentet är mindre än 10 procent. Ett regeringsprogram från 1996 föreskriver att kvinnor skall befrias från arbete under hårda och påfrestande förhållanden. Lagen har ingen egentlig tillämpning och har enligt kvinnoorganisationer enbart tjänat till att diskriminera kvinnan på arbetsmarknaden. Lagen utestänger kvinnor från välbetalda anställningar, menar de. Nära 60 % av alla arbetslösa är kvinnor.

Den omfattande handeln med yngre kvinnor till sexindustrin i väst är fortsatt ett växande problem. Handeln möjliggörs av en utbredd okunskap om arbetsmarknadssituationen i väst och organiserade syndikats skicklighet att utnyttja den sociala och ekonomiska situationen i Ukraina.

15. Barnens rättigheter

Ukraina har från den sovjetiska tiden ärvt den kommunistiska regimens intresse för barnomsorg men också dess auktoritära tendenser. Hård behandling av barn förekommer.

Barnen tillhör den grupp som drabbats hårt av den svåra ekonomiska situationen i landet. Barnsjukvården och skolgången visar på klara brister. Gatubarn förekommer och antalet tenderar att öka. Institutionsväsendet för omhändertagande av barn har mycket begränsade resurser. Efter självständigheten har cirka tre tusen daghem för barn tvingats stänga.

16. Homosexuellas situation

Det tycks inte ske någon regelmässig diskriminering av homosexuella, men graden av öppenhet kring homosexualitet är låg. Därtill finns en bristande beredvillighet att ge homosexuella rätt att registrera organisationer. Militären har förnekat att det skulle finnas homosexuella inom försvaret. Uppgifter finns om övergrepp och förnedrande behandling av homosexuella från polisens sida.

17. Olika befolkningsgrupper

Diskriminering till följd av ras, hudfärg, sexuell läggning, religiös eller politisk uppfattning får enligt lag inte förekomma. Det finns ingen av staten sanktionerad förföljelse, men bland allmänheten en utbredd – men knappast extrem – främlingsfientlighet. Detta riktar sig i första hand mot muslimer, människor från Kaukasus och tredje världen, samt romer.

De många minoriteterna i Ukraina - armenier, greker, bulgarer, tyskar, polacker m fl - åtnjuter i allmänhet rätt att utan inskränkningar utöva sin religion och ge uttryck för sin kultur. Motsättningar har dock uppstått gentemot de av Stalin deporterade tatarerna vars återkomst till Krim medfört missnöjesyttringar.

Judarna, som utgör den näst största religiösa minoriteten i landet, uppges inte ha några nämnvärda inskränkningar i utövandet av sin religion eller sina kulturella seder. Ett flertal judiska organisationer verkar i landet.

17. Flyktingar

Ukraina har anslutit sig till 1951 års flyktingkonvention och dess protokoll från 1967. Principen om första asylland tillämpas i praktiken inte. Behandlingen av flyktingar grundas på 1993 års flyktinglag, enligt vilken alla flyktingar skall medges samma förmåner som landets medborgare. Flyktingstatus ges för en tremånadersperiod. 1999 fanns nära tre tusen registrerade flyktingar. Det är en ökning med tusen flyktingar på ett år. Merparten av flyktingarna kommer från Asien - ca 2500. Den största gruppen - ca 80 % - utgjordes av flyktingar från Afghanistan.

18. Funktionshindrades situation

De handikappades situation är besvärlig och bristen på resurser är påtaglig. I det offentliga rummet finns föga av underlättande anordningar eller byggnation för rullstolsbundna. Textade TV-sändningar förekommer inte och teckentolkning är mycket ovanligt.

19. Oberoende MR-organisationer, samt fältverksamhet eller rådgivning på MR-området

Amnesty International och andra MR-organisationer är verksamma i landet och tillåts arbeta fritt. FN är i synnerhet vad gäller krimtatarernas situation aktivt verksamt i landet. Fältinsatser från internationella organisationer, i första hand UNHCR och IOM, sker i stort sett obehindrat. OSSE har endast representation i Kiev sedan kontoret på Krim stängdes för ett par år sedan. De internationella organisationernas verksamhet har stor betydelse för tillvaratagande av framför allt minoriteters intressen och har gett goda resultat.

En ombudsman för MR-frågor inrättade genom ett parlamentsbeslut 1998. Efter några år med finansiella svårigheter har ombudsmannens villkor förbättrats även om de tilldelade finansiella och personella resurserna inte svarar mot behovet i landet. Ombudsmannainstitutionen, som i mycket bygger på den utsedda ombudsmannens personliga engagemang, gör i en allmänt svår situation ett beundransvärt arbete. Den nuvarande ombudsmannens mandat löper ut i april 2003.

